

BROMMA HEMBYGDSFÖRENING

Kulturstig 1

Sevärdheter kring Bromma kyrka

Vandringen utgår från Bromma kyrka. Dit kan man komma med buss 117 från tunnelbanestationen vid Brommaplan. I området kring kyrkan åtgår minst en timme och vandringen runt Kyrksjön tar ytterligare c:a trekvarts timme.

Stadsdelen Bromma Kyrka

I början av 1900-talet ägdes marken, där stadsdelen Bromma Kyrka nu utbreder sig, av Eneby Gård, kyrkoherdebostället vid Bromma kyrka och Beckomberga Gård. Området kallades då Bromma Kyrktrakt.

1905 började Eneby Gårds ägare sälja tomter för villabebyggelse. Marken avstyckades i två delar. Meningen var, att man först skulle exploatera delen öster om Bällstavägen, för att sedan fortsätta med den västra delen. Det blev i stället så, att Sundbyberg köpte den västra delen, för att anlägga ett reningsverk. Området öster om vägen kom att bilda Bromma Villastad.

1915 bjöd Kungl. Maj:t ut delar av kyrkoherdebostället till försäljning. Stockholms stad visade inte något intresse för att köpa området, utan det blev i stället några handlingskraftiga män, som bildade Föreningen Bromma Trädgårdar upa. Denna köpte 1919 området söder och öster om Bromma kyrka. Efterfrågan på tomter blev så stor, att föreningen 1923 även köpte den del av Beckomberga Gård, som låg sydväst om kyrkan.

När Föreningen Bromma Trädgårdar upa upphörde att existera, bildade villaägarna 1950 Bromma Kyrkas Villaägarförening upa.

1957 var det dags för en sammanslagning av denna och den 1920 bildade Föreningen Bromma Villastad upa. Den sammanslagna föreningen har namnet Bromma Kyrkas Villaägarförening upa.

Tomterna i området var till en början stora, 4000 - 7000 kvm, men under årens lopp har tomtstyckningar blivit allt vanligare och tomternas areal ligger nu mellan 300 och 3500 kvm.

Kvarters- och gatunamn har ofta sitt ursprung i kyrkoherdars och godsägares namn, t ex Doktor Abrahams väg och Stierncronas väg eller också syftar de på kyrkliga företeelser eller föremål som Prebendet, Annexet, Kyrkhåven och Vapenhuset. Även historiska namn som Attundavägen och Dalkarlslägret förekommer.

(Läs mer i "Stadsdelen Bromma Kyrka", 1993, red. Göran Erikson)

1. Bromma kyrka

Under andra hälften av 1100-talet, då ester härjade i Mälardalen, uppfördes de tre rundkyrkorna Munsö, Solna och Bromma. Från början fanns bara rundhusen och ett kor på östra sidan. Bottenplanet var kyrkorum. Utrymmet ovanför var ett skyddsrum för kvinnor och barn och kallades "Jungfrukammaren". Männen skulle sköta försvaret från ett murkrön, som låg överst. Någon tornspira fanns ej.

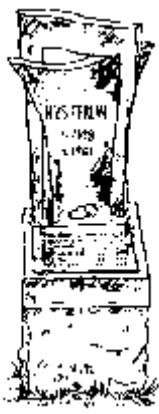
Vid mitten av 1400-talet uppfördes lång-skeppet och sakristian i gråsten.

På 1480-talet målade Albertus Pictor (Albert Målare) eller hans elever ett 40-tal kyrkomålningar med berättelser ur bibeln. Efter att ha varit överkalkade, togs målningarna åter fram 1905-06 vid en något hårdhänt restaurering.

Johannes Vultejus, som var kyrkoherde 1679 -1700, genomförde flera förändringar. Kyrkan fick sitt nuvarande tak, tornspira, predikstol och altaruppsats. Dessutom lät han flytta klockstapeln från kyrkogården upp på Kråsberget. Alla dessa åtgärder var enligt de direktiv, som Karl XI hade gett, för att rusta upp landets på många håll förfallna kyrkor.

Norr om sakristian uppfördes 1703 ett gravkor för ätten Hjärne.

Av inredningen i kyrkan märks en dopfont i sandsten från 1200-talets första del och ett triumfkrucifix från 1400-talets mitt.

Vapenhuset, som är huvudingång, byggdes 1966-68 i samband med att kyrkans grund förstärktes. Därvid inreddes vid den norra sidan ett källarplan som innehåller sakristia, kyrkvårdsrum, samlingsrum och förråd.

På kyrkogården finner man öster om kyrkan flera av prästerskapets gravar. På kyrkans motsatta sida finns ett inhägnat område, som disponeras av

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Bland övriga gravar märks Nils Ferlins.

Bromma kyrka är Stockholms äldsta byggnad.

(Läs mer i "Stadsdelen Bromma Kyrka" och "Bromma kyrkas kyrkogård" utgiven av Bromma församling)

2. Prästgården

När Bromma blev eget pastorat 1847, utsågs Per Abraham Printz till socknens förste kyrkoherde. Tidigare hade församlingen tilldelats en kyrkoherde i Stockholm som "prebende", vilket var ett slags lönetillägg.

Samtidigt beslöts, att det skulle byggas en ny prästgård på den vackra sluttningen ovanför kyrkan. Den gamla ansågs både för liten och för dålig för den nye kyrkoherden. Nybygget stod klart 1850.

Församlingens präster föredrog dock senare på 1800-talet att bo på andra platser, som i Sundbyberg, som låg mindre isolerat. 1914 invigdes en ny prästgård nära Ulvsunda slott.

Under dessa år användes prästgården vid kyrkan bl. a. som klockarbostad och skollokal.

I samband med församlingens delning 1955 upprustades prästgården och återfick sin ursprungliga funktion i och med att kyrkoherde Bengt Collste flyttade in.

(Läs mer i BHÅ 1980)

3. Sockenstugan

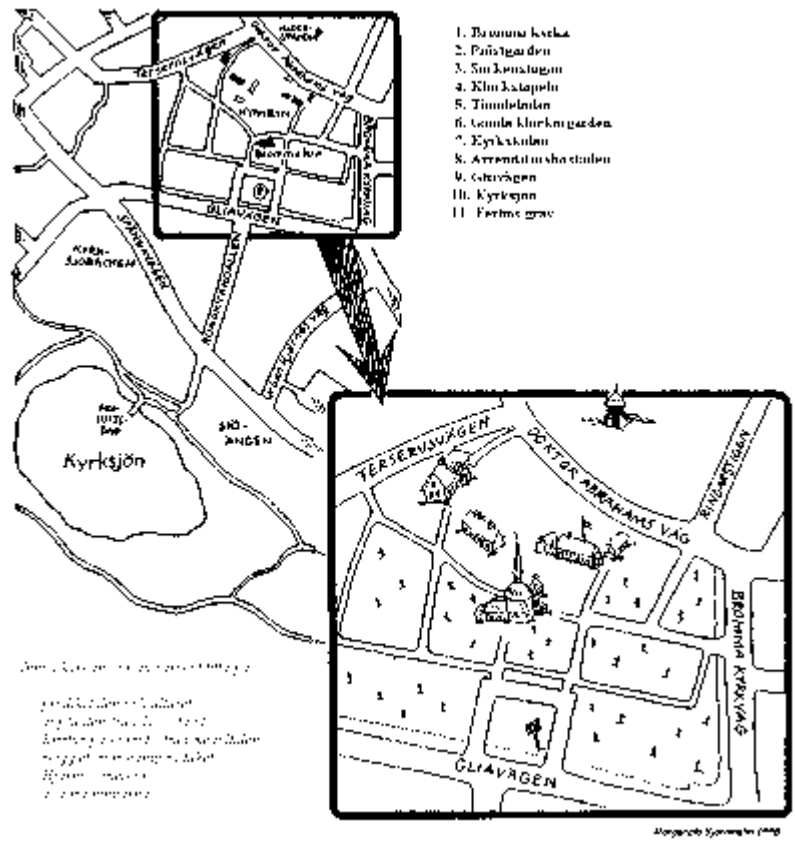
Öster om prästgården, som en flygel till denna, ligger en röd stuga, oftast kallad Sockenstugan, eftersom sockenstämmorna ofta hölls där förr i tiden. Dess äldsta delar, bl a grunden, anses härstamma från 1600-talet.

Den fungerade som prästgård fram till 1850, då den nuvarande byggdes. Sockenstugan är en av Stockholms äldsta träbyggnader.

Från 1850 har stugan tidvis varit bostad för gårdsofolket och ibland skollokal.

1964 genomfördes en genomgripande restaurering under ledning av arkitekt Ragnar Hjort. De tre rummen gavs därvid olika tidsprägel. Ett fick då inredning med 1600-talsstil, ett hade gustavianska möbler och ett nyrokoko från sent 1800-tal. Vid en ny renovering 1996 togs de tidstypiska möblerna bort.

Sockenstugan används i dag som samlings-lokal för kyrkans verksamhet, t ex för kaffedrickning efter morgongudstjänsten uppe vid klockstapeln på Kråsberget på Kristi Himmelfärdsdag. (Läs mer i BHÅ 1977)

4. Klockstapeln

Klockstapeln började byggas 1692, men blev inte klar förrän 1695. Byggmästaren hade åtagit sig arbete i en annan församling och avslutade inte arbetet i Bromma förrän han hotades med fängelse.

I klockstapeln hänger två klockor. Den ena, som skänktes av greve Lennart Torstensson, sprack 1940 och göts då om.

Vid en brand 1974 skadades klockstapeln svårt och båda klockorna förstördes.

Den äldsta, från 1638, var så unik att den inte fick gjutas om. Den står nu i vapenhuset. En ny klocka anskaffades och den tidigare omgjutna smältes åter ned och göts om efter samma form.

Klockorna väger 600 kg resp. 975 kg.

Före 1692 fanns en klockstapel på kyrkogården. När den blev förfallen, revs den.

(Läs mer i BHÅ 1992)

5. Tiondeladan

Tiondeladan ligger närmast intill prästgården och byggdes på 1700-talet. Här förvarades den tiondel av böndernas produktion - spannmål, kött, ägg etc. - som de efter antalet mantal var skyldiga att leverera till kyrkan. Dessa tionden behövdes främst för fattigvården, men var även en viss naturallön åt prästen och hans medhjälpare.

Tiondet hade medeltida anor. Det upphörde 1910. *(Läs mer i BHÅ 1979)*

6. Gamla klockargården.

Klockarämbetet bestod i att vårda kyrkan och dess inventarier, att sköta klockringningen och att bistå prästen med kungörelser, kollekt och kyrkobokföring samt sedan mitten av 1600-talet att lära ungdomen att läsa och skriva.

1755 startades ordnad skolundervisning i Bromma på initiativ av kyrkoherden dr Abraham Pettersson. Man antar att klockargården byggdes för detta ändamål. Den skulle vara både skollokal och bostad för komminister Erik Månström, som var den förste läraren.

Den nuvarande byggnaden uppfördes 1808, efter det att den gamla hade förstörts vid en brand 1805.

Klockardottern Dagmar Gerdelius skriver i sin uppsats "Kring klockargård och prästgård i gamla Bromma":

"På 1890-talet var den gamla klockargården en idyll. Hela söderväggen var övervuxen med vildvin ända upp på taket. Runt om lyste blommande hägg, syren och fruktträd om våren, granna blommor och mognande frukter om hösten. Olägenheten var kylan och råttorna. Ingen riktig brunn fanns."

1911 var den nya klockargården på Terserusvägen 5 färdig och dit flyttade den nyutnämnde klockaren Gustav Videfors.

På 1930-talet användes klockargården som expedition för kyrkogårdsförvaltningen. I dag finns här en förskola. *(Läs mer i BHÅ 1977)*

7. Kyrkskolan

När 1842 års folkskolestadga antogs, blev det lilla rum i klockargården, som dittills använts som skolsal, alltmera otillräckligt. Vid sockenstämman 1862 lyckades kyrkoherde Printz få till stånd ett beslut om att bygga en ny skolbyggnad. Den blev färdig 1864. Redan 1885 - 86 var den för trång och man utökade skolan åt söder med ytterligare en skolsal och dessutom två lägenheter för skolans lärare.

På 1920-talet blev skolan återigen för trång och 1930 kunde man ta den nya skolan i Norra Ängby i bruk. Kyrkskolan används fortfarande för årskurs 1 och 2.
(Läs mer i BHÅ 1980)

8. Arrendatorsbostaden

Huset, som eldhärjades och revs 1979, låg mittemot prästgården och var från 1500- eller 1600-talet. Från början var det en parstuga, som under andra delen av 1800-talet byggdes till på östra gaveln. Den användes tidvis som bostad åt statare vid Bällsta gård.

Mellan åren 1924 och 1948 hade stadsdelen "Bromma kyrka" sin telefonstation i huset.
(Läs mer i BHÅ 1976.)

9. Gliavägen

Den smala väg - Gliavägen - som förde från Ulvsunda till Bromma kyrka, har med säkerhet sin upprinnelse i förhistorisk tid. Vägen har under äldre tider utgjort en av huvudlederna till lands i Bromma. Gliavägen, som förenat de tre byarna Ulvsunda, Linta och Glia och genom utmarken Hammaren fört fram till den centrala plats, där Bromma kyrka kom att anläggas, har naturligtvis under tidernas förlopp företett smärre avvikelser. Men dess huvudsakliga sträckning på de torra, tämligen jämna bergsslutningarna är ursprunglig.

(Läs mer i BHÅ 1992)

10. Kyrksjön

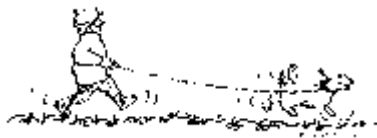
Bromma kyrksjö är ett unikt stycke vacker natur i Västerort. Kyrksjölöten bildades som naturreservat 1997. En vandring på stigen runt sjön rekommenderas varmt.

Kyrksjön är i dag en källsjö utan vare sig till- eller frånflöde. Långt tillbaka i tiden var den betydligt större och sträckte sig ända in i Spånga socken. Dess frånflöde var en dryga kilometern lång å, som följde dagens Rundkyrkoallé norrut, därefter Gliavägen och bildade sedan i Rännilskroken en "kanjon". I den fanns en kraftig fors. Ån mynnade ut i Ranhammarsviken nära Attundavägen vid kanten av det nuvarande flygfältet. 1863 sänktes sjöns yta till ungefär den nuvarande nivån. Åtgärden hindrade utflödet i den naturliga ån. Då ingrep ägaren till Räcksta och Beckomberga gårdar, Knut Ljunglöf. Han lät gräva ett roddbart dike från Kyrksjön till Räcksta träsk. Resterna av detta syns fortfarande i dalen söder om Beckomberga sjukhus. Utloppet leds idag via en tunnel och en pumpstation till Räcksta träsk.

Vattnet i sjön är klart och största vattendjupet är omkring två meter. Sjön var förr rik på fisk, men i dag finns mest rudor.

Kyrksjön omges i dag av en tät bladväx, vilket bidragit till att göra sjön till en fågelsjö. Området är häckningsplats för många olika fågelarter bl. a. brunand, vigg, rörhöna och svarthakedopping. Den täta vegetationen ger ett gott skydd åt småfåglar som näktergal, svarthätta, kärr-sångare, härmsångare m. fl. Och skydd behövs, för här finns även rovfåglar som sparvhök, duvhök och kattuggla. Cirka 65 olika fågelarter brukar siktas varje år, tillfälliga gäster oräknade.

Kopplingstvång för hund råder i området.

Även växtlivet är rikt. På våren lyser kabbelekan gul ur dikena, murgrönan klättrar på träden och snårvindan snärjer sina värdväxter men förnöjer oss med sina vackra rosa blommor på sommaren.

Vid norra stranden byggdes 1922 ett första mindre badhus och 1926 ett större för herrar. Badlivet var länge livligt, men 1955 revs badhusen för att ersättas med en badbrygga. Under många år var det förbjudet att bada i Kyrksjön, men nu är det åter tillåtet.

(Läs mer i BHÅ 1996 och BHÅ 1997)

Du kan läsa mer om detta intressanta område i Bromma Hembygdsförenings årsböcker (BHÅ). Se referenserna efter respektive avsnitt.

*Illustrationerna är utförda av
Margareta Björnmalm*

Denna skrift har framtagits i samarbete med Bromma församling